

15. Dylągowa H. Dzieje Unii Brzeskiej (1596–1918) / Hanna Dylągowa. – Warszawa; Olsztyn: Wyd. Interlibro, Warmińskie wyd. diecezjalne, 1996. – 228 s.
16. Wizytacje generalni parafii unickich w województwie Kijowskim i Bracławskim po 1782 roku / [oprac. i wyd. Marian Radwan]. – Lublin: TN KUL, 2004. – 912 s.

SUMMARY

Bohdan Khikhlach (Vinnitsya)

The article examines the social origin of Uniate clergy on Podillya, which changed during the XVIII c. The relationships of parishioners and union priest are showed with landowner.

Інна Ходак,

*аспірантка історичного факультету
Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова*

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОГО ДУХОВЕНСТВА У 20–30-ТІ РОКИ ХХ СТОЛІТТЯ

Розглянуто діяльність українського греко-католицького духовенства, яка була спрямована на створення політичних партій та організацій.

Ключові слова: священнослужитель, політична організація, католицька акція.

Діяльність Української Греко-Католицької Церкви (УГКЦ) привертає увагу багатьох дослідників. Ієрархія УГКЦ у 20–30-ті рр. ХХ ст. проголосила своє невтручання у політичні процеси, але тим не менше суттєво впливала на перебіг історичних подій. Деякі з цих ієрархів брали активну участь у громадсько-політичному житті. Особливо активно проявили себе митрополит Андрей Шептицький та єпископ Григорій Хомишин. З їхньої ініціативи виникали політичні партії та організації.

У радянській історіографії це питання замовчувалося або висвітлювалося в рамках ідеологічних міркувань. На сучасному етапі означена проблема розробляється рядом авторів. До неї зверталися у своїх працях дослідники: І. Перевезій, О. Єгрешій, М. Москалюк та ін. Вони розглядали окремі аспекти суспільно-політичної діяльності греко-католицького духовенства. Проте відсутнє комплексне дослідження з цієї теми.

Метою пропонованої статті є аналіз суспільно-політичної діяльності духовенства УГКЦ у зазначений період.

Українська Греко-Католицька Церква посідала важливе місце в житті населення Західної України, яка перебувала в досліджуваний період у складі Польщі. Польська політика щодо українського питання зумовила серйозні проблеми як політичного, так і релігійного характеру. Вона виявлялася в діяльності влади, спрямованій на утиски українського населення та Греко-Католицької Церкви. Свідченням цього є

значна кількість арештів священнослужителів. Польські урядовці заарештовували як представників вищої церковної ієрархії, так і простих священиків. Серед ув'язнених були О. Богачеський, Е. Ковч, І. Сеньківський та багато інших [5, с. 27]. Намагаючись асимілювати українське населення, польська влада посилено запроваджувала латинський обряд.

У цих непростих умовах греко-католицьке духовенство активізувало свою політичну діяльність, виступивши засновником ряду політичних партій та організацій. 4 серпня 1920 р. з ініціативи Т. Галущинського, М. Гірняка, Ю. Пелешкевича засновано Українську християнську організацію (УХО), головою якої став ректор Львівської духовної семінарії Т. Галущинський, а неформальним лідером – єпископ Г. Хомишин, який докладав значних зусиль для фінансування цієї установи. Згідно з дослідником О. Єгрішем, митрополит виділяв на її утримання 1000 американських доларів [1, с. 104]. Найбільшого розповсюдження УХО досягла на території Львівського воєводства. Новостворена організація свою діяльність спрямовувала на захист церковних та політичних прав українського народу. Головне завдання вона вбачала в згуртуванні католиків. Засновники організації наголошували на її аполітичності, але водночас прагнули співпрацювати з національними установами та політичними партіями християнського спрямування. У своїй політичній програмі УХО відстоювала ідею автономії Галичини [4, с. 64].

Великого значення діячі УХО надавали друкуванню періодичних видань. З 1926 р. почав виходити часопис «Нова Зоря», який став її видавничим органом. Його редактором був О. Назарук. У першому випуску часопису зазначалося, що головною метою цього видання є: «Підносити і будити релігійне освіднення через поширення, поглиблювання і оборону католицького світогляду у всіх областях життя, а також сприяти розвитку національної свідомості та освіти українського населення. У суспільних питаннях, часопис мав стояти на принципі науки католицької церкви і так співпрацюватиме до справедливої реформи невідрадних суспільних відносин» [3, с. 64]. «Нова Зоря» ставила завдання захищати права і свободи українців, сприяти розвитку національних установ, допомагати політичним партіям.

УХО мала тісні зв'язки з Українським національно-демократичним об'єднанням (УНДО), яке активізувало свою діяльність з 1926 р. Це об'єднання було неоднорідним за своїм складом. Воно було представлене трьома політичними угрупованнями. Перше з них представляли В. Левицький, П. Целевич та Р. Мудрий, які у своїй політичній програмі виступали за відродження української державності. Друге очолював Б. Бачинський, який майбутнє українців вбачав у автономії Галичини у складі Польщі. Третє репрезентував Є. Петрушевич, який уявляв Україну у складі Радянського Союзу [2, с. 319].

УНДО численно підтримували греко-католицькі священнослужителі, які брали участь у його засіданнях. Усього до цієї партії входило 24 священики. Серед них був митрополит Й. Сліпий, який сплачував внески на її утримання [8, арк. 2]. З 19 по 20 листопада 1926 р. відбувся другий з'їзд УНДО, на якому була визначена релігійна програма партії. В ній підкреслювалося, що Греко-Католицька Церква повинна відігравати провідну роль у житті Західної України. УНДО засуджувало політику польської влади щодо Церкви. У своїй програмі його діячі закликали

духовенство до активної участі у громадському житті нації. Також у цьому документі стверджувалося: «Одним із завдань УНДО є сприяти санації українсько-польських відносин. Релігійне життя українського суспільства тільки тоді зможе вільно розвиватися, коли воно тісно зв'язано з національними змаганнями суспільства» [7, арк. 1]. Проголошуючи таку ідею, діячі УНДО зобов'язувалися дбати про вільний розвиток церковного життя.

На початку 1930-х рр. польська влада продовжувала утиски проти українського населення. Закривалися культурно-освітні установи та навчальні заклади. На захист інтересів українського народу та Греко-Католицької Церкви виступили її ієрархи. Вони надіслали до Апостольської столиці протести, в яких засуджували діяльність польських урядовців. Їхні дії підтримали представники Ватикану, та, на жаль, жодного позитивного результату не було досягнуто.

Невирішеність політичних і релігійних питань дало поштовх для заснування митрополитом А. Шептицьким клерикальної організації — Українського Католицького Союзу (УКС), який виник 25 січня 1931 р. Мета цієї організації полягала у консолідації українського суспільства, захисті культурних прав та християнської моралі. До складу УКС входили і священнослужителі, і звичайні миряни. Серед них був і митрополит Й. Сліпий, якого керівники партії дуже поважали і неодноразово запрошували на свої засідання. Поряд із політичними питаннями УКС займався виданням часописів «Мета» і «Неділя» [6, арк. 2].

У 1930 р. папою Пієм XI був виданий указ про запровадження Католицької акції (КА). В ньому зазначалося, що «КА належить до священничих обов'язків, з однієї сторони, і до християнського життя віруючих — з другої» [1, с. 10]. Її метою проголошувалося поширення християнської віри та моралі серед віруючих.

Уже 3 січня 1931 р. був прийнятий статут КА. У ньому зазначалося, що її завдання полягає в об'єднанні всіх католицьких товариств. Керівництво КА покладалося на єпископат та Генеральний інститут. Директор цього інституту М. Дзерович у своєму листі до Г. Хомишина писав, що «просвітницькі товариства мають католицький характер і можуть стати визначальним чинником КА» [1, с. 110]. Окрім того, він прагнув створити в ряді єпархій представництва інституту. Проте такі ідеї не знаходили належної підтримки не лише серед священників, але й серед віруючих.

Утворення КА не підтримав і єпископ Станіславівської єпархії Г. Хомишин. На його думку, релігійна діяльність світського громадянства можлива лише в об'єднаннях, очолюваних Церквою.

Саме тому Г. Хомишин розпочав формування культурно-просвітницького товариства релігійного типу, яке б, з одного боку, діяло паралельно зі світськими установами, а з іншого — займалося розвитком КА на території Станіславівської єпархії. За ініціативою єпископа, 3 березня 1934 р. засновано товариство «Скала», покликане поширювати і розвивати освіту й культуру українського народу на основі Католицької Церкви. Для цього передбачалося видавання книжок, часописів, проведення різноманітних вистав.

Тим часом частина українських громадян і священнослужителів не схвалили утворення товариства «Скала», вбачаючи у цьому роз'єднання українського народу. Зі свого боку, Г. Хомишин у своєму зверненні до духовенства Станіславівської єпархії «Про організовані основи католиків» просив підтримати це товариство. Він

закликав до роботи над збільшенням чисельності священнослужителів, які поширювали б християнську мораль серед віруючих. Ставилося завдання створювати світські та культурні установи під керівництвом Церкви [5, с. 111].

Після звернення Г. Хомишина поглибився конфлікт із товариством «Просвіта». 30 червня 1937 р. єпископ видав розпорядження про заборону священикам брати участь у діяльності світських товариств. Це розпорядження засудили періодичні видання «Діло», «Мета» та «Неділя».

13 квітня 1938 р. Г. Хомишин надіслав відповідь з приводу протестів, яка складалася із тринадцяти пунктів. У ній владика наголошував на небажаній участі священиків у діяльності світських товариств. Єпископ підкреслював, що в таких умовах священник перетворюється на робітника, а не на служителя християнської Церкви [8, арк. 2].

Таким чином, перебування західноукраїнських земель у 20–30-х рр. XX ст. у складі Польщі негативно позначилося на церковно-політичному житті українського народу. Польська влада проводила численні арешти серед священнослужителів та намагалася запровадити у Греко-Католицькій Церкві латинський обряд. На захист прав українців виступила ієрархія УГКЦ. Вона активно включилася в розбудову української державності, засновуючи окремі партії та організації, головними ідеями яких були захист церковних та політичних прав українського народу.

1. Єгрешій О. Єпископ Григорій Хомишин. портрет релігійно-церковного і громадсько-політичного діяча. – Івано-Франківськ, 2006. – 146 с.
2. Єгрешій О. Взаємовідносини митрополита Андрея Шептицького і єпископа Г. Хомишина // Галичина. – 2000. – № 4. — С. 315–319.
3. Кошетар П. Українська греко-католицька церква в суспільному політичному житті Галичини (1900–1939). – Київ, 2003. – 124 с.
4. Крив'як Б. Роль «Нової Зорі» в релігійно- та національно-патріотичному вихованні галицького суспільства // Київська церква. – 2000. – № 4. – С. 64–70.
5. Перевезій І. Українська греко-католицька церква між двома світовими війнами. – Львів, 2002. – 122 с.
6. Центральний державний історичний архів України, м. Львів. – Ф. 451. – Оп. 2. – Спр. 169.
7. Там само. – Ф. 408. – Оп. 1. – Спр. 592.
8. Там само. – Ф. 408. – Оп. 1. – Спр. 621.

SUMMARY

Inna Khodak

Public and political activity of the Greek-Catholic Clergy in 1920-1930 of the 20th Century

The activity of the Ukrainian Greek-Catholic clergy which directed to the foundation of the political parties and organizations was examined in the article.

Key words: clergymen, political organization, catholic action.